

## Campagne Stichting PILP – Algemeenbelangzaken

### Aanleiding

*“(…) Urgenda is inderdaad een voorbeeld, maar we hebben natuurlijk ook de zaak tegen Zwitserland gezien. Dit zijn geen incidenten meer; dit gaat vaker gebeuren. (...) als een club zegt mede namens ons allemaal te handelen – ik ben het daar volstrekt mee oneens. Het heet zo mooi ‘collectieve actie’ in artikel 305 van Boek 3 van het Burgerlijk Wetboek, dat artikel dat zo snel mogelijk zou moeten verdwijnen – dan is het wel degelijk uiteindelijk die rechter die ons terugverwijst. Dat is dus wel degelijk politiek”*

*Lilian Helder (BBB) tijdens het debat over de wijziging van de Wet op de rechterlijke organisatie, [...] en enige andere wetten in verband met enkele wijzigingen in het belang van integere, onafhankelijke en onpartijdige rechtspraak [...].<sup>1</sup>*

De toegang tot de rechter is een fundament van onze democratie en rechtsstaat. Het stelt mensen, gemeenschappen en organisaties in staat om schendingen van fundamentele grondrechten te corrigeren via de rechter. Als de politiek te weinig naar bepaalde belangen kijkt, en bijvoorbeeld de belangen van grote bedrijven voor laat gaan op die van burgers, dan kan de rechter in sommige gevallen ingrijpen. Mensen kunnen individueel naar de rechter stappen, maar zaken in het algemeen of collectief belang kunnen soms impact hebben die individuen niet zouden kunnen behalen. Recente politieke ontwikkelingen bedreigen echter deze toegang tot de rechter.

Groepen en organisaties die met algemeen en collectief belang rechtszaken opkomen voor rechten, zoals een vakbond die opkomt tegen nepcontracten of een milieuorganisatie tegen de kap van een bos, worden verweten dat ze politiek zouden bedrijven via de rechter. Dat ze misbruik zouden maken van de rechtsstaat, dat het ondemocratisch zou zijn en dat ze een minderheidsbelang zouden doordrukken.

PILP voert veel algemeenbelangzaken, over verschillende onderwerpen en voor verschillende organisaties, gemeenschappen en groepen. Wij denken dat algemeenbelangzaken in het belang van onze cliënten zijn, maar ook in het belang van de democratische rechtsstaat en het algemeen belang. Daarom zijn we een campagne gestart waarin we meer uitleg proberen te geven over algemeenbelangzaken en de vooroordelen erover proberen te weerleggen.

### Wat is een algemeenbelangzaak?

In Nederland kunnen groepen burgers en organisaties naar de rechter stappen om een zaak van collectief of algemeen belang voor te leggen. Het is belangrijk dat deze mogelijkheid er is. De politiek en bedrijven nemen soms immers besluiten waarin niet alle relevante belangen worden meegewogen, of waarin bepaalde grondrechten zelfs worden geschonden. Dan kunnen groepen burgers en organisaties proberen via lobby, media of demonstraties te zorgen dat hun belangen gerespecteerd worden. Maar wat als dat onvoldoende werkt? Dan kunnen deze groepen ook naar de rechter stappen. Dit om beleid of een praktijk te laten toetsen aan de in Nederland geldende fundamentele wetten en mensenrechten. De rechter dient op deze manier dus als ‘scheidsrechter’ of ‘sluitstuk’ van onze democratische rechtsstaat.

In een algemeenbelangzaak komt een groep burgers of een organisatie op voor de rechten en belangen van een specifieke groep. Dat kan bijvoorbeeld gaan om alle mensen die in Nederland wonen tot alle mensen in een bepaalde wijk, bedrijf of vereniging.

---

<sup>1</sup> Zie [Plenair verslag](#), Tweede Kamer, 63e vergadering, Woensdag 10 april 2024

Het gaat om een ideële zaak in het algemeen of collectief belang. Dit soort zaken hebben vaak meer juridische en politieke impact dan een zaak gevoerd voor en door een individu. Sterker nog, het voeren van een algemeenbelangzaak is voor veel groepen mensen in Nederland soms de enige manier om fundamentele zaken voor te leggen bij een rechter.

Rechtszaken die vanuit het algemeen belang zijn ingestoken worden anders beoordeeld dan individuele rechtszaken. Of het, bijvoorbeeld, rechtmatig was om een bepaald gezin van water af te sluiten, zal door een rechter anders bekeken worden dan de vraag of het in het algemeen belang (vanuit de kinderrechten) überhaupt toegestaan is om gezinnen met kinderen af te sluiten van water.

### **Algemeenbelangzaken onder druk**

De afgelopen jaren speelt er veel rondom algemeenbelangzaken. Eerst werd de WAMCA ingevoerd. Deze wet was bedoeld om procederen over schadevergoedingen in het algemeen belang en in collectieve acties beter mogelijk te maken. Toch ervaren onze cliënten op sommige punten een verhoging van de drempel naar de rechter. De werking van de WAMCA wordt momenteel nog geëvalueerd. Lees hierover meer in het rapport dat we schreven samen met Bureau Clara Wichmann.<sup>2</sup>

Zeker rond rechtszaken die gewonnen worden op (helaas) politiek gevoelige thema's, zoals klimaatverandering, worden er veel vooroordelen geuit door commentatoren en sommige politieke partijen. We bespraken die hierboven ook al: belangengroepen zouden 'ondemocratisch' via het recht hun 'minderheidsstandpunten' binnen willen halen. Belangenorganisaties zouden op deze manier – via een rechter – hun eigen ideeën kunnen doordrukken, zonder dat een Tweede Kamer over een dergelijk onderwerp heeft kunnen besluiten. Verder zijn in de media en politiek ook steeds vaker geluiden te horen over *'rechters die op de stoel van de politiek gaan zitten'* en *'rechters die activistisch zijn'*.

De bovenstaande aannames liggen ten grondslag aan de Motie Stoffer.<sup>3</sup> Door middel van deze motie probeert Tweede Kamerlid Chris Stoffer het 'representativiteitsvereiste' – wat momenteel al bestaat – te verzwaren. Hij wil, simpel gezegd, kijken of het mogelijk is om het moeilijker te maken voor groepen om naar de rechter te stappen om op te komen voor hun (mensen)rechten. Het voeren van een algemeenbelangzaak door een belangenorganisatie zou 'te makkelijk' zijn.

### **Algemeenbelangzaken zijn in het algemeen belang**

Het starten of voeren van een algemeenbelangzaak betekent zeker niet direct dat je deze zaak daarmee ook zal winnen. Net zoals meedoen aan de verkiezingen niet direct betekent dat je daadwerkelijk een zetel zal krijgen in de Tweede Kamer. Er komen veel technische, juridische en procedurele vereisten bij kijken, die zijn te vinden in onder andere artikel 3:305a van het Burgerlijk Wetboek en in de recentere Wet Afwikkeling Massaschade in Collectieve Actie (WAMCA). Zo heb je bijvoorbeeld een advocaat nodig, en er wordt gekeken naar de vraag of de organisaties wel representatief genoeg zijn voor de groep waar ze voor opkomen. Verder wordt er bijvoorbeeld onderzocht of de groep of organisatie ook al op een andere manier geprobeerd heeft om het probleem op te lossen.

Ook kun je lang niet alles vragen bij een rechter. De rechter kan bijvoorbeeld niet aan de regering opleggen om nieuwe wetgeving te maken, zelfs als duidelijk is dat er wetgeving mist. En in rechtszaken gaat het alleen om een toetsing van het recht: de rechters kijken puur naar de vraag of iets *rechtmatig* is volgens het recht, niet naar of iets ook *rechtvaardig* is.

---

<sup>2</sup> Zie: <https://pilp.nu/report/de-obstakels-van-de-wamca-voor-ideele-acties/>

<sup>3</sup> Zie: <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2023Z03051&did=2023D07194>

Mensen, organisaties en gemeenschappen moeten gebruik kunnen (blijven) maken van een gang naar de rechter als er volgens hen sprake is van een schending van hun (mensen)rechten. Dit is onder andere van belang voor het vertrouwen in een democratische rechtsstaat.<sup>4</sup>

De politiek en bedrijven kunnen, bewust of onbewust, nu eenmaal rechten schenden en bepaalde belangen van mensen niet (genoeg) meenemen. En soms, zoals in de Toeslagenaffaire, stoppen het parlement en de senaat deze praktijken niet.

*Wordt de democratie dan door rechtszaken doorkruist?* Nee, juist niet. De rechter toetst het in Nederland geldende recht. Dat recht, of het nu uit de Grondwet, internationale verdragen of de wet komt, is door de regering en het parlement ingevoerd. Als de politiek het er niet mee eens is, kunnen er andere wetten gemaakt worden. Zolang ze dat niet doen, horen ook de politiek en bedrijven zich aan het recht te houden.

*Gaat het om een minderheid die haar wil doordrukt bij algemeenzaken?* Nee, het gaat om een toets van het recht en er worden belangen afgewogen. Als boeren zeggen dat bepaald natuurbeleid te weinig rekening houdt met hun belangen, kunnen ze dat laten toetsen bij de rechter. Als kinderrechtenorganisaties menen dat Nederlands beleid over afsluitingen van drinkwater bij gezinnen het Kinderrechtenverdrag schendt, kunnen ze dat ook laten toetsen.

In de democratische rechtsstaat gaat het niet enkel om de wil van de op dat moment ervaren meerderheid, maar gaat het ook om het beschermen van minderheden. Van ouderen met beperkingen en kinderen in armoede tot biologische boeren en woonwagenbewoners.

Vaak gaat de ophef over zaken die nu politiek gevoelig liggen, denk bijvoorbeeld aan rechtszaken over klimaatverandering. Maar wat nu nog door sommigen als een minderheidsstandpunt wordt gezien, zoals het belang om klimaatverandering tegen te gaan, zal later vaak een meerderheidsstandpunt worden. De strijd van vrouwen voor kiesrecht, of voor de LGBTQ+ gemeenschap voor erkenning, of de achturige werkdag voor arbeiders, werden allemaal in het parlement en in de media gezien als minderheidsstandpunten, terwijl nu een grote meerderheid achter deze eisen zal staan.

Het is ook in het belang van bedrijven en overheden die aangesproken worden om te zien hoe de rechter de rechten en de belangen afweegt. Algemeenbelangzaken, ook als ze om het belang van een kleinere groep gaan, zijn volgens ons dan ook echt in het algemeen belang.

De motie van Stoffer is dan ook suggestief, problematisch en onnodig. Er bestaat namelijk al stevige wetgeving over of een bepaalde organisatie wel representatief genoeg is om een algemeenbelangzaak namens een bepaalde groep te starten. Stoffer – en andere politici en commentatoren die negatief zijn over algemeenbelangzaken – lijken zich voornamelijk negatief te uiten over algemeenbelangzaken rondom thema's die zij politiek spannend vinden, zoals natuur en klimaat (en bij de SGP van Stoffer ook vrouwenrechten). Niet alleen kloppen de vooroordelen over algemeenbelangzaken niet en moet deze toegang tot het recht behouden blijven, maar met deze geluiden lijken politici en commentatoren zich niet te beseffen dat nieuwe beperkingen, zoals die zouden voortvloeien uit de motie-Stoffer, ook andersoortige organisaties raakt die procederen in het algemeen belang. Denk hierbij aan vakbonden, kinderrechtenorganisaties, organisaties die opkomen voor de rechten van boeren en ook christelijke clubs. Ook organisaties die opkomen voor dit soort belangen zouden moeilijker toegang krijgen tot de rechter.

De kritiek op algemeenbelangzaken miskent hoe een democratische rechtsstaat werkt. De rechter dient – als rechterlijke macht – als aanvulling op de wetgevende en uitvoerende machten. De rechter is er dus om de wetten die door de overheid worden gemaakt te toetsen én daarmee

---

<sup>4</sup> Zie ook het GRIP rapport uit 2023: <https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2023/11/30/grip>

om de fundamentele ondergrens van onze democratische rechtsstaat te bewaken. Deze ondergrens is van groot belang. Het voorkomt dat de Staat of bedrijven ongehinderd hun wil kunnen doordrijven en hun gang kunnen gaan. Burgers kunnen niet zo maar en zonder eerlijk proces strafrechtelijk veroordeeld worden, de overheid kan geen rechten afnemen van (specifieke) groepen en onze leefomgeving kan niet ongestoord vergiftigd worden door grote bedrijven.

Overigens zorgt deze bewaking door de rechter er niet alleen voor dat een *duidelijke* kwade wil vanuit bijvoorbeeld de overheid wordt tegengehouden. Vanuit politiek Den Haag kunnen de waan van de dag, de korte termijnagenda en niet scherpe parlementariërs, ook leiden tot besluitvorming waarbij belangen vanuit de samenleving onbewust te weinig worden meegewogen. Ook hier kan een rechter dus ingrijpen.

Het is dan ook belangrijk dat de overheid de toegang tot het recht voor belangenorganisaties, gemeenschappen en mensen niet nog meer gaat beperken. Het is soms namelijk de enige manier voor groepen burgers om op te komen voor hun – en daarmee onze – rechten.